

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Александър Любенов Гънгов, СУ „Св. Климент Охридски“ относно дисертацията на г-н Елевтериос Сарантис „Либералната демокрация: глобализираща хегемонистична траектория“ за присъждане на образователна и научна степен „Доктор по философия“ по 2.3. „Философия“ (Философия с преподаване на английски език)

Представената дисертация на английски език, съдържа 201 стр. по БДС. Библиографията се състои от 100 заглавия, в преобладаващото си мнозинство, на английски език, но и няколко публикации на гръцки и френски. Текстът включва три глави, увод и заключение, както и апендикс. Авторефератът е в разширен формат на български език според изискванията на Закона и Правилника на СУ. Дисертантът има две публикации по темата на дисертацията. Г-н Сарантис е взел семестриалните курсове в „Докторантската програма по философия с преподаване на английски език“, носещи 60 ECTS, които са предвидени в индивидуалния учебен план, с отличен успех, както и минимумът по специалността и по западен език. Дисертацията е самостоятелен труд на нейния автор, като всички позовавания са извършени коректно. Обсъдена е от катедра „Логика, етика и естетика“ с решение за откриване на процедура по публична защита. Спазени са всички изисквания за откриване на процедурата.

Дисертацията може да бъде разглеждана по два начина в зависимост от поставяне на смисловото ударение: като труд по политическа философия, целящ усъвършенстване на избирателната система, с приложение в областта на личностната екзистенция; или като разработка, съсредоточена върху екзистенциални въпроси, търсеща техните отговори в сферата на гражданското участие в политиката. Втората интерпретация ми се струва по-продуктивна и поради това ще структурирам изложението си в тази насока.

Дисертантът успява да постигне комплексна представа за позициите на екзистенциалисти като Хайдегер, Камю и Сартр. Той оправдано се спира на страха, осъзнаването на смъртта и абсурдността на човешкото съществуване. Смята, че те са в основата на екзистенцията, като се засилват, а тяхното преодоляване се усложнява /и дори става невъзможно/ от самоцелното консуматорство, едноизмерността на

съвременното общество, религията и обезличаването на човека. Съвременният тип демокрация, където доминират олигархически елити, създаващи условия за политическа и икономическа несправедливост и, в крайна сметка, за отчуждение на мнозинството, е непосредствено виновен за отрицателните последици върху личността. Г-н Сарантис характеризира преобладаващата демокрация днес като „пети път“, съотнасяйки го с „четирите пътя на демокрацията“ според класификацията на Асемоглу и Робинсън. Това всъщност е пост-демокрация, която е упадъчен вариант на успешната от времето на студената война демокрация; упадък, стимулиран от разгръщащата се глобализация при отмирането на националната държава, свързано с разделението между власт и политическо управление, което разделение дори придобива формата на конфликт. За упадъчната тенденция, според автора, допринася и възникването на пост-съветските демокрации, склонни към възприемане на корупционните практики, присъщи на развития капитализъм, и засилени от глобализацията.

Като екзистенциално предимство на отменяемия вот—възможността избраниците да бъдат отзоваване при неизпълнение на предизборните обещания, дисертантът вижда създаване на среда на смислено гражданско участие, което ще преодолее отчуждението, социалното отчаяние и апатията, а с това ще смекчи и екзистенциалната криза, породена от крайността на човешкото битие. Бих искал да отбележа, че приветствам подобна теза в теоретическо отношение, като запазвам скептичната си позиция по отношение на позитивните политически и, заедно с това, екзистенциални последици от отменяемия вот. Струва ми се, обаче, че дори погледната теоретически, позицията, защитавана от дисертанта, се различава от екзистенциалистката. Центрирането върху страха от смъртта е характерно по-скоро за античното светоусещане, отколкото за екзистенциалисткото. При Хайдегер смъртта и страхът не са в каузално отношение: за него страхът няма конкретна причина, а се дължи на изначалната захвърленост и бездомност на човешкото битие. От друга

страна, смъртта не се разглежда като заплаха, а като непреодолима граница, отвъд която изчезва всяка възможност.

Екзистенциалната позиция, основана на гражданско участие, по думите на автора би предоставила възможност за метафизическо безсмъртие, слава приживе и посмъртно и най-вече признание, което се изтъква като дълбок стремеж на всяко човешко същество. Подобни тези са прокарвани и осъществявани от италианския ренесансов граждански хуманизъм в лицето на най-видните му представители— Колючо Салютати и Леонардо Бруни, както и от техните многобройни последователи. Гражданският хуманизъм във Флоренция, за разлика от гражданското участие със светски характер, предлагано от г-н Сарантис, е с религиозен подтекст. Салютати и Бруни са далеч от Хегеловата диалектика на господаря и роба в интерпретацията на Кожев, както и от първостепенната роля на признанието в работите на Франкфуртската школа от трето поколение. За ренесансовите мислители дейният граждански живот /преодолял незаинтересованото съзерцание/ е разширяване рамките на църковната общност до суверенния град-държава и включване в съ-творение в лоното на благодатта, дарявана от Св. Дух в политическите и граждански дела. Крайната цел е не преодоляване на страха от смъртта чрез признанието, а работа за обожествяване на човека и света, вдъхновявано от християнската любов към ближния. Несъмнено, признанието като крайна цел на човешкия живот може да бъде защитавано в чисто светски аспект, но подобна цел съдържа „спортен“ дух и оставя неяснота доколко може да служи за осмисляне на цялостния живот.

Що се касае до политическата страна на основната теза в дисертацията, то приемам за вярно, че липсата на възможност за гъвкаво отзоваване на избраниците е съществен недостатък на съвременните системи на либерална демокрация. В това отношение дисертантът проявява прецизна теоретична и практическа наблюдателност. Използването на идеите на Грамши за хегемонията в контекста на съвременната демокрация е показано като уместно с достатъчна аргументация. Възгледът за

„позиционна война, също следвайки италианския мислител, не се опитва да се премахне демократичното устройство или радикално да се преобразува, а единствено да допринесе за неговата ефективност именно като демократическо.

Като признавам основателността на тезата за отменяемия вот в рамките на системата на либералната демокрация, а също така авторския принос на г-н Сарантис при формирането на тази концепция, си позволявам да не се съглася с възможността отменяемият вот да постигне целите и задачите, които му се възлагат. Следвайки Бауман, поддържам, че реалната власт се притежава от глобализирания финансов капитал, а не от политическите структури на националната държава, поради което тяхното реформиране чрез отменяемия вот няма да окаже положително въздействие върху гражданското участие. Тази невъзможност заплашва да възникне на две нива: първо, при редовно отзоваване на избраници в новия тип динамична демокрация нищо не пречи на олигархичните елити да адаптират корупционните практики към променената политическа среда; второ, дори евентуално постигнато, гарантирането на изпълнението на предизборните обещания, най-вероятно, парадоксално и иронично ще доведе не до премахване, а до нарастване на несправедливостта, социалното неравенство и отчуждението.

В заключение искам да отбележа, че в дисертационния труд е показана солидна философска култура и умение за извършване на обосновани философски изводи. Смятам, че основната теза е доказана с убедителна аргументация. Приносите отразяват адекватно постиженията на дисертацията, която представлява зрял изследователски труд. Убедено ще гласувам за присъждането образователната и научна степен „Доктор по философия“ по 2.3. „Философия“ (Философия с преподаване на английски език) на г-н Елевтериос Сарантис и призовавам към същата позиция останалите колеги от уважаемото научно жури.

17.04.2017 г.

Подготвил становището:

/проф. д-р Александър Л. Гънгов/